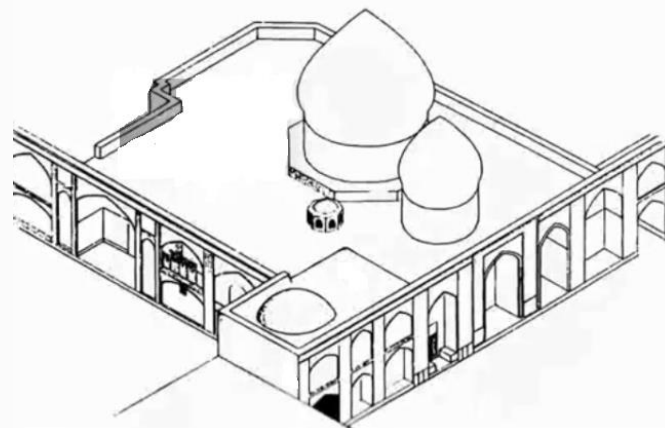
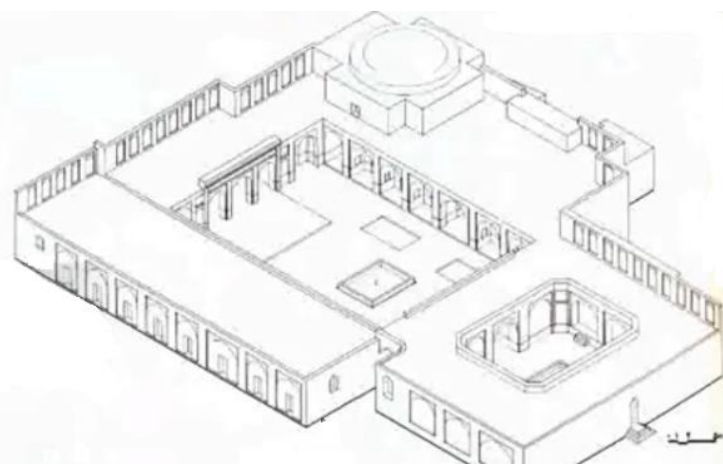
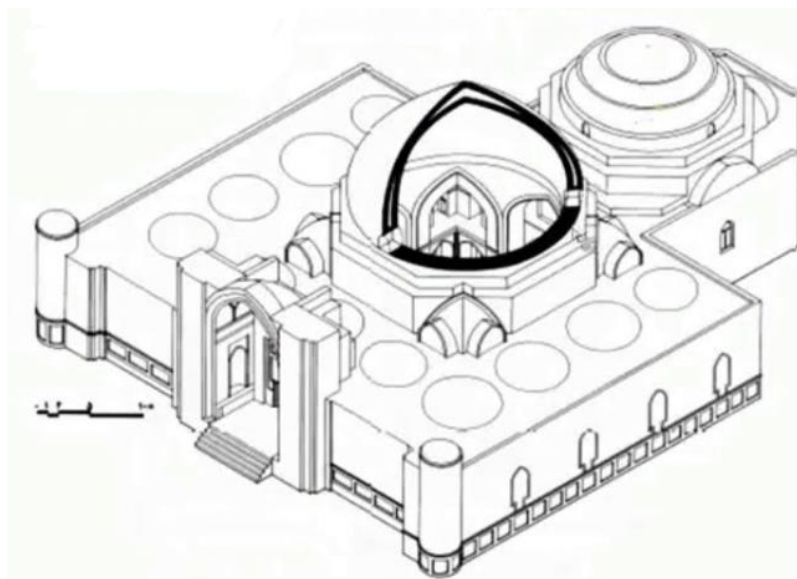

" خلاصه کتاب مجموعه هنر در تمدن اسلامی (2) - دکتر مهرداد قیومی "

" معماری روزگار ترکمانان - قراقویونلوها و آق قویونلوها "

قرا (قره) قویونلوها^۱ (۷۸۰-۸۷۴ ه.ق) و **آق قویونلوها** (۹۰۸-۷۸۰ ه.ق) دو دسته از قبایل **ترکمان** اند که در نیمه دوم **سده نهم** در بخش هایی از **غرب ایران** و شرق آناتولی و جزیره به حکومت رسیدند. این قوم احتمالاً در سده پنجم با سلجوقیان به غرب ایران راه یافته بودند. **وان** سرزمین پدری قراقویونلوها و **دیاربکر** سرزمین پدری آق قویونلوها بود. علاوه بر این دو شهر، در هر دو دوره **تبریز** مرکزی بود که هم دربار در آن بود و هم حیات حکومت به آن وابسته بود. همسایه های غربی این دو دولت، عثمانیان و مملوکان بودند و همسایه شرقی شان، تیموریان با مرکزیت هرات.

به طور کلی برخی از دانشوران، هنر ترکمانان را صورتی از هنر تیموریان و یکی از وجوه اهمیت آن را انتقال اسلوب های هنر تیموری به قلمروی عثمانیان دانسته اند. نمونه اش چینی لی کوشک (۸۷۷ ه.ق) در توپقاپی سرای استانبول است، بنایی با عناصر معماری تیموری که گویا به الهام از کاخ هشت بهشت یعقوب بیگ^۲ در تبریز ساخته شده است. در نگاه کلان تر، می توان هنر و معماری ترکمانان و تیموریان همعصر ایشان را نماینده هنر و معماری ایران در سده نهم دانست. از لحاظ زمانی ابتدا قره قویونلوها بودند که تیموریان را به عقب راندند و سپس آق قویونلوها، قراقویونلوها را از بین می برند. مهم ترین پادشاه زمان قره قویونلوها، **جهان شاه** بود که دستور ساخت مسجد کبود تبریز را داد و مهم ترین پادشاه آق قویونلوها، **اوزون حسن** بود که جهان شاه را شکست داد و پادشاهی ملوک الطوائفی ایجاد کرد.

آثار معماری:

از قراقویونلوها در منطقه وان، **گونه ای از مقبره** برج مانده که آمیزه ای است از معماری ایرانی و ارمنی. این مقبره های سنگی، ۸،۱۰ یا ۱۲ ضلعی است. گنبدی رک دارد. سردابه آنها روی زمین است و گنبدخانه روی سرداب. با پله به فضای گنبدخانه می رسیم. نمود حجم بیرونی سردابه، مکعبی است با گوشه های برساییده. تزئین این بناها، کتیبه های قرانی و نقوش گیاهی و حیوانی است. گاهی دو ردیف قطار بندی در پای گنبد و در پایه برج می نشیند که نما را سه بخش می کند: **سردابه، تنه برج و گنبد**. استفاده از سنگ در این معماری، آن را به سنت معماری ارمنی نزدیک کرده است.

مساجد آق قویونلوها در دیاربکر بناهایی کوچک است که معماری سنگی ویژه شان در طرح و تزئین، آنها را متمایز کرده است.

^۱قرا به معنای سیاه و آق به معنای سفید است. قراقویونلوها و آق قویونلوها به معنای سیاه گوسفندان و سفید گوسفندان است.

^۲از حاکمان آق قویونلوها.

مقبره حلیمه خاتون، گواش (وستان ۳)، ۵۷۶۰ ق.۴:

این برج دوازده ضلعی سنگی بر پایه ای مکعبی نشسته و گنبدی رک دارد. بر روی گنبد، نقش درشت و برجسته تکرار شونده ای از قوس های سه پر، نقش بسته است. سرداب آن مربعی و تنه برج دوازده ضلعی است. بر روی هر ضلع بنا یک کاوی بلند دارد با شیاری عمیق سه گوش در دل آن. دور این شیار نیز دوالی از گره ای پرکار است. این برج چهار روزه دارد که یکی از آنها مدخل گنبدخانه است با پلکانی جلوی خود.

این بنا و دیگر مقبره های ترکمانان در منطقه وان و جزیره، مشابه "ترت" ها یا "گنبد" های معمول دوره سلجوقیان روم و حکومت های همزمان آنها در مرکز و شرق آناتولی است.

درب امام، اصفهان، ۵۸۳۱ ق.:

این بنا در چند دوره تاریخی ساخته شده است. قدیمی ترین بخش تاریخ دار آن شامل سردر و هشتی و گنبدخانه است که از دوران جهان شاه^۵ باقی مانده است^۶ و تزئینات و توسعه این بنا (کاشی کاری ها) در زمان صفوی است. در اینجا نیز ویژگی های معماری تیموریان را می بینیم؛ دو گنبد کنار هم که هر دو گنبد دو پوسته گسسته و روی گریو هستند^۷. مجموعه به طور کلی نامتقارن است.

ویژگی برجسته ایوان ورودی بنا، کاشی کاری معرق برجسته آن است، به عبارتی سردر، کاشی معرق نفیسی دارد که الگوی آن دنباله الگوی کاشی کاری است که از ایوان شبستان مسجد گوهرشاد (تیموریان) آغاز شد. در این کاشی معرق طرح گلدان نیز دیده می شود.

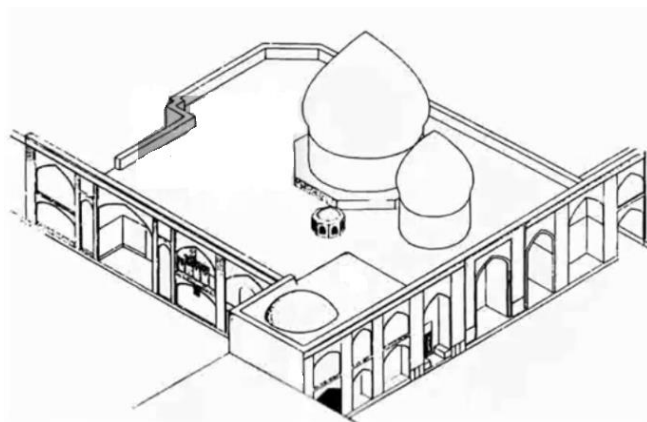
³ واقع در ساحل جنوبی دریاچه وان.

⁴ گنبد ارزن خاتون در اخلاط (۷۹۹ ق.) نیز مشابه گنبد حلیمه خاتون ساخته شده است که به جای نقش روی گنبد، اشکال متفاوتی از آذین های شمشه مانند بر روی آن حجاری کرده اند.

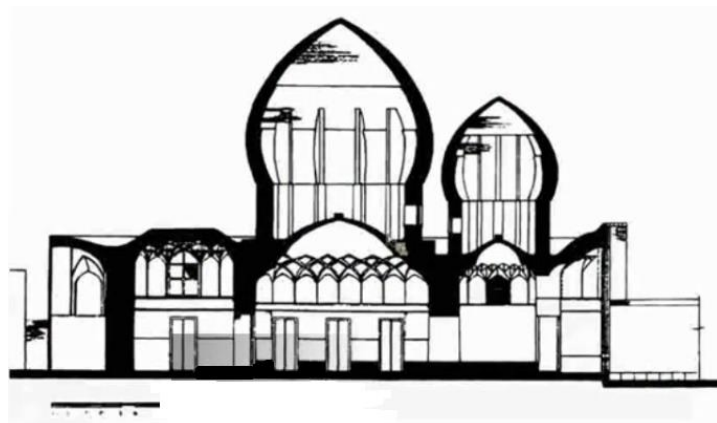
⁵ یکی از معروف ترین حاکمان قراقویونلوها که اصفهان، فارس، کرمان را تا نواحی عمان و حتی خراسان گرفت.

⁶ این بنا در زمان شاه سلطان حسین صفوی تعمیر و مرمت شد. به طور کلی توسعه امام زاده ها از زمان صفوی است.

⁷ همچنین هر دو گنبد آوگون دار هستند با خشخاشی بین دو پوسته.

سه بعدی و پلان بقعه 12 امام

سردر ورودی و برش بقعه 12 امام